

АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 343.98.343.23

О. Барабаш

Національний університет “Львівська політехніка”,
канд. юрид. наук, асист.
кафедри адміністративного та інформаційного права

ПОНЯТТЯ, МЕЖІ ТА ВИДИ ПОСТКРИМІНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

© Барабаш О., 2016

Проаналізовано підходи до розуміння поняття “посткримінальна поведінка”, визначено її межі. Здійснено класифікацію посткримінальної поведінки за декількома підставами.

Ключові слова: поведінка, злочинна поведінка, посткримінальна поведінка, види, злочин.

О. Барабаш

ПОНЯТИЕ, ГРАНИЦЫ И ВИДЫ ПОСТКРИМИНАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ

Проанализированы подходы к пониманию понятия “посткриминальное поведение”, определены его границы. Осуществлена классификация посткриминального поведения по нескольким основаниям.

Ключевые слова: поведение, преступное поведение, посткриминальное поведение, виды, преступление.

О. Barabash

THE CONCEPT, SCOPE AND TYPES OF BEHAVIOR POSTCRIMINAL

In the article the approaches to understanding the concept of “postcriminal behavior” defined its limits. Classification of post criminal behavior for several reasons.

Key words: behavior, criminal behavior, postcriminal behavior, types offense.

Постановка проблеми. Вивчення етапу посткримінальної поведінки доволі важливе, оскільки саме на цьому етапі злочинець аналізує діяння, яке вчинив, наслідки, що настали, оцінюється “вигода” від скоєного злочину, а також часто задумуються і плануються нові злочини. Вважаємо, що дослідження поняття “посткримінальна поведінка”, її меж та видів допоможе запобігати вчиненню нових злочинів, необхідне для дослідження поведінки людини загалом.

Аналіз дослідження проблеми. Поведінку людини загалом та посткримінальну поведінку зокрема досліджували такі науковці: І. Е. Звечаровський, А. В. Яшин, Т. В. Коллева, О. О. Миронова, О. М. Крепишев та ін.

Метою статті є визначення поняття “посткримінальна поведінка”, окреслення її меж та здійснення класифікації такої поведінки за відповідними підставами.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж визначити поняття “посткримінальної поведінки”, варто зауважити, що для позначення аналізованого явища в літературі вживають різні терміни, зокрема такі як “посткримінальна”, “постзлочинна” поведінка. Тому вважаємо за необхідне визначитися з термінологією.

І. Е. Звечаровський стверджує, що в науковий обіг слід ввести саме термін “посткримінальна поведінка”. Науковець вважає, що, по-перше, цей термін за наявності підстав є економічнішим в словесному вираженні однакового за обсягом змісту. По-друге, це поняття більшою мірою відповідає термінології, прийнятій у науковій літературі, що робить близькі за тематикою дослідження взаємодоступними для розуміння. По-третє, і це головне, предикат “посткримінальна” є однією з ключових, загальних за значенням категорій, необхідних для проведення системних досліджень постзлочинних правових і соціально-психологічних явищ і процесів. Визначення “посткримінальна” є категорією, що відображає не окремі ознаки елементів розглянутої системи, а ознаки, що характеризують систему в цілому [1, с. 25].

А. В. Яшин вважає, що термін “посткримінальна поведінка” не зовсім вдалий, оскільки існує загальноприйняте поняття “злочинна поведінка”, і поняття “кримінальна поведінка” не вживається. Злочинна поведінка пов’язана з поняттям “злочин” і являє собою процес, який розгортається в просторі та часі і включає конкретні дії суб’єкта, що утворюють об’єктивну сторону злочину (але не дії, що відбуваються до та після вчинення злочину). Поняття ж “кримінал” – літературне, воно не завжди збігається з поняттям “злочин”, тому логічніше вживати терміни “постзлочинна поведінка” або “післязлочинна поведінка”. Проте, дослідивши етимологічну сутність понять “кримінальний” та “злочинний”, А. В. Яшин дійшов висновку, що ці терміни тотожні й позначають одне і те ж явище і висловився за збереження терміна “посткримінальна поведінка” для позначення аналізованого явища [2, с. 90–91].

Враховуючи наведені вище думки, в нашому дослідженні вживатимемо термін “посткримінальна поведінка”.

Почнемо з найпростіших визначень, що найменш ускладнені додатковими ознаками. На думку Т. В. Коллевої, посткримінальна поведінка – це поведінка особи, що йде за актом вчинення певного злочину і якимось чином пов’язана з ним [3, с. 84]. О. О. Миронова визначає посткримінальну поведінку як дії злочинця, які кримінально не є карним злочином, але безпосередньо пов’язані так чи інакше зі скоєним злочином [4, с. 124].

О. М. Крепишев зазначає, що під посткримінальною поведінкою юристи розуміють передбачений кримінальним законом суспільно корисний або соціально небезпечний, свідомий, вольовий прояв активності або бездіяльності особою після вчинення нею злочину, та таке, що тягне за собою кримінально-правові наслідки [5, с. 60].

Р. А. Сабітов визначає посткримінальну поведінку як таку, що передбачена кримінальним законом і спричиняє зазначені в ньому юридичні наслідки; незлочинне, свідоме, вольове, суспільно корисне або суспільно небезпечне (шкідливе) діяння (дію, бездіяльність) суб’єкта після вчинення ним злочину або діяння, яке містить ознаки злочину [6, с. 19].

І. Е. Звечаровський вказує, що “лінгвістичне тлумачення терміна “посткримінальна поведінка” означає, що йдеться про поведінку, вчинки особи після скоєння нею злочину. Констатуючи посткримінальну поведінку, логічно припустити, що такій поведінці в часі передувала кримінально-протиправна поведінка, що виражалася в порушенні кримінально-правової заборони, а до такої поведінки – докримінальна правомірна поведінка. Особа, яка не є суб’єктом правомірної кримінально-правової поведінки, не може, згідно з чинним законодавством, бути суб’єктом кримінально-протиправної поведінки, а отже, і суб’єктом посткримінальної поведінки” [1, с. 33–34].

П. Л. Фріс, розглядаючи поведінку особи після вчинення (закінчення) злочину, підкреслює, що постзлочинна (посткримінальна) поведінка – це особливий вид поведінки, яка належить до

сфери (або примикає до неї) кримінально-правового регулювання в питаннях визначення умов та підстав притягнення до кримінальної відповідальності, звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, виконання покарання, можливостей повної реалізації особою комплексу передбачених законом прав, а також при здійсненні заходів загальної та спеціальної профілактики злочинів [7, с. 106].

Перш ніж висловити свою думку щодо розуміння поняття “посткримінальна поведінка”, вважаємо за необхідне встановити її межі.

Р. А. Сабітов стверджує, що “кінцевою межею посткримінальної поведінки є зняття або погашення судимості, коли припиняються кримінально-правові відносини, і в подальше регулювання посткримінальної поведінки кримінальне право вже не втручається. Поняттям “посткримінальна поведінка” охоплюється діяльність особи після вчинення злочину аж до того моменту, коли припиняються кримінально-правові відносини, породжені цим злочином” [6, с. 18]. Висловлюючи аналогічну думку, Х. Д. Алікперов додатково зазначає, що “посткримінальною слід визнати, наприклад, поведінку особи, яка відбула покарання у вигляді позбавлення волі, але до моменту погашення судимості вчинила адміністративне правопорушення або недобросовісно виконує свої трудові обов’язки. Така поведінка, на перший погляд, ніяк не впливає на динаміку існуючих охоронюваних кримінальних правовідносин. У той же час, наявність подібних обставин може бути перешкодою для дострокового зняття судимості, а отже, і для дострокового припинення охоронюваних кримінальних правовідносин” [8, с. 39]. І. Е. Звечаровський додатково як кінцеву межу посткримінальної поведінки визначає такі фактори: смерть особи, яка вчинила злочин; зміна кримінального законодавства; звільнення від кримінальної відповідальності; закінчення строків давності виконання обвинувального вироку; застосування актів амністії або помилування [1, с. 37].

Погоджуємося з висновками Т. В. Коллевої, що поняттям “посткримінальна поведінка” охоплюється діяльність особи після вчинення злочину аж до того моменту, коли припиняються кримінально-правові відносини, породжені цим злочином [3, с. 85] та А. В. Яшина – посткримінальна поведінка повинна бути пов’язана з реальним злочином. Якщо злочину в дійсності не було, і він існував лише в уяві особи, то її подальша поведінка не може розглядатися як посткримінальна [2, с. 94].

Тому, враховуючи наведене вище, підтримуємо думку А. В. Яшина, який вважає, що посткримінальна поведінка – це незлочинна поведінка суб’єкта, що являє собою послідовність його дій після закінчення етапу виконання рішення про вчинення злочину до моменту виникнення механізму нового злочину, або до моменту його викриття або добровільної відмови від злочину, або ж до того моменту, коли суб’єкт перестане боятися наслідків вчиненого ним діяння і перестане замислюватися про його наслідки, або до закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності [2, с. 112].

Досліджуючи посткримінальну поведінку, В. К. Грищук не наводить теоретичної конструкції її визначення, проте називає види (позитивна посткримінальна поведінка, яка має кримінально-правове значення; нейтральна посткримінальна поведінка, яка не має кримінально-правового значення, та негативна посткримінальна поведінка, яка має кримінально-правове значення), а також вказує на її наслідки. Наслідком позитивної посткримінальної поведінки може бути: а) звільнення суб’єкта від кримінальної відповідальності; б) пом’якшення покарання; в) заміна невідбутої частини покарання м’якшим; г) зняття судимості; д) звільнення від покарання або його відбування. Наслідком негативної посткримінальної поведінки може бути: а) притягнення суб’єкта до кримінальної відповідальності; б) покарання суб’єкта згідно з чинним законом України про кримінальну відповідальність [9, с. 126–127]. Р. А. Сабітов поділяє посткримінальну поведінку, яка має кримінально-правове значення, на таку, що є: або 1) суспільно корисною, або 2) суспільно шкідливою [6, с. 8].

Т. В. Колева виділяє такі критерії поділу посткримінальної поведінки:

- залежно від наміру суб’єкта посткримінальної поведінки;
- залежно від ступеня очевидності виявлення способів приховування;
- залежно від форми поведінки суб’єкта;
- залежно від характеру і форми прояву способів приховування злочину [3, с. 85–87].

З урахуванням характеру наміру суб'єкта посткримінальну поведінку злочинця за ознакою тривалості дії на хід і результати розслідування можна поділити на:

а) постійне, розраховане на те, що відомості про злочин або окремі його обставини, які приховує суб'єкт, не будуть встановлені розслідуванням впродовж тривалого часу, після закінчення якого винний у злочині не може бути згідно із законом притягнутий до кримінальної відповідальності (наприклад, через закінчення термінів давності притягнення до кримінальної відповідальності, втрату особою або злочином суспільної небезпеки або у зв'язку з набранням законної сили актом амністії);

б) тимчасове, припускаючи отримання тільки виграшу в часі (наприклад, для приховування слідів, розкрадання у період проведення інвентаризації товарно-матеріальних цінностей, ревізії, якої-небудь слідчої дії) [3, с. 86].

За ступенем очевидності виявлення способів приховування розслідуванням посткримінальну поведінку можна класифікувати на:

а) приховану (неочевидну), здійснення якої не вказує на застосування конкретного способу приховування;

б) явну (очевидну), здійснення якої вказує на застосування конкретного способу приховування [3, с. 86].

Залежно від форми поведінки суб'єкта посткримінальна поведінка поділяється на:

а) здійснювану в активній формі;

б) що реалізується в пасивній формі [3, с. 87].

Залежно від характеру і форми прояву способів приховування злочину чинне кримінальне законодавство визначає окремі дії (бездіяльність), здійснювані для приховування злочину у вигляді самостійних злочинів. У зв'язку з цим посткримінальну поведінку можна розділити на таку, що:

а) виявляється в кримінальній формі й створює самостійний стосовно приховуваного злочину склад злочину (наприклад, посадову фальсифікацію, давання хабара);

б) виявляється в некримінальній формі (наприклад, свідомо неправдиві свідчення підозрюваного, обвинуваченого, здійснені шляхом фальсифікації відомостей про окремі обставини злочину, що розслідується) [3, с. 87].

Висновки. Мотиви і напрям посткримінальної поведінки людини зумовлені вчиненням злочину. Межею виникнення посткримінальної поведінки є момент закінчення вчинення злочину, межа припинення посткримінальної поведінки залежить від її виду та інших обставин, що зазначені вище. Характеристика видів посткримінальної поведінки дає можливість детально розглянути мотиви вибору напрямку такої поведінки.

1. Звечаровский И. Э. *Посткриминальное поведение личности: ответственность и стимулирование: автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 "Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право" / И. Э. Звечаровский. – СПб., 1993. – 36 с.* 2. Яшин А. В. *Постпреступное поведение: дис. канд. юрид. наук. 12.00.08 / Андрей Владимирович Яшин. – Саратов, 2005. – 197 с.* 3. Коллева Т. В. *Понятия, значения и классификация посткриминальной поведінки: криміналістичний аспект / Т. В. Коллева // Актуальні проблеми держави і права. – 2007. – С. 83–90.* 4. Миронова Е. А. *Постпреступное поведение субъекта как источник криминалистической информации при расследовании тяжких преступлений / Е. А. Миронова // Вопросы укрепления законности и правопорядка: сб. науч. тр. – М., 1992. – С. 124–127.* 5. Крепышев А. М. *Деятельное раскаяние как основание освобождения от уголовной ответственности: дис. канд. юрид. наук / Александр Михайлович Крепышев. – Н. Новгород, 2000. – 199 с.* 6. Сабитов Р. А. *Посткриминальное поведение: понятие, регулирование, последствия: монография / Р. А. Сабитов. – Томск: изд-во Томского ун-та, 1985. – 192 с.* 7. Фріс П. Л. *Постзлочинна поведінка як об'єкт правового регулювання та її врахування в правозастосувальній та профілактичній діяльності / П. Л. Фріс // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: зб. наук. статей викладачів юрид. фак-ту. – Івано-Франківськ, 2000. –*

Вип. IV. – С. 105–119. 8. Аликперов Х. Д. Проблемы допустимого компромисса в борьбе с преступностью: дис.... д-ра юрид. наук: 12.00.08 “Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право” / Х. Д. Аликперов. – М., 1992. – 300 с. 9. Грищук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина / В. К. Грищук. – К.: Видавничий дім “Ін Юре”, 2006. – 568 с.

REFERENCES

1. Zvecharovskij I. JE. Postkriminal'noe povedenie lichnosti: otvetstvennost' i stimulirovanie: avtoref. dis. na soiskanie uchenoj stepeni d-ra jurid. nauk: spec. 12.00.08 “Ugolovnoe pravo i kriminologija; ugovolno-ispolnitel'noe pravo” [Of post-individual behavior: responsibilities and stimulating] – SPb, 1993, 36 s. 2. JAshin A.V. Postprestupnoe povedenie: dis. ... kand. jurid. nauk. 12.00.08 [Postcriminal behavior]. – Saratov, 2005, 197 s. 3. Kolleva T.V. Ponjattja, znachennja i klasifikacija postkriminal'noj povedinki: kriminalistichnij aspect [Ponyattya, the value of i kvalifikatsiya postkriminal'noj povedinki: kriminalistichny aspect], Aktual'ni problemi derzhavi i prava, 2007, S. 83–90. 4. Mironova E. A. Postprestupnoe povedenie subekta kak istochnik kriminalisticheskoy informacii pri rassledovanii tjazhkih prestuplenij [Postcriminal behavior of the subject as a source of forensic information in the investigation of serious crimes], Voprosy ukreplenija zakonnosti i pravoporjadka – Moskva, 1992, S. 124–127. 5. Krepyshev A. M. Dejatel'noe raskajanie kak osnovanie osvobozhdenija ot ugovolnoj otvetstvennosti: Dis. kand. jurid. Nauk [Active repentance as the basis of exemption from criminal liability]. – Novgorod, 2000, 199 s. 6. Sabitov R. A. Postkriminal'noe povedenie: ponjatie, regulirovanie, posledstvija: monografija [Of post-behavior: the concept, regulation, consequences: a monograph]. – Tomsk, 1985, 192 s. 7. Fris P. L. Postzlochinnna povedinka jak ob'ekt pravovogo reguljuvannja ta її vrahuvannja v pravozastosuval'ni ta profilaktichnij dij'al'nosti [Post-criminal behavior as an object of regulation and its consideration in enforcement and prevention activities], Aktual'ni problemi vdoskonalennja chinnogo zakonodavstva Ukraini. – Ivano-Frankivs'k, Vol. 4, S.105–119. 8. Alikperov H. D. Problemy dopustimogo kompromissa v bor'be s prestupnost'ju: diss.... d-ra jurid. nauk: 12.00.08 “Ugolovnoe pravo i kriminologija; ugovolno-ispolnitel'noe pravo” [Problems acceptable compromise in the fight against crime]. – Moskva, 1992, 300 s. 9. Grishhuk V. K. Kriminal'ne pravo Ukraini: Zagal'na chastina [Ukraine Criminal Law: General Part]. – Kyiv, 2006, 568 s.